

Degen, Dorota

"Wileńskie towarzystwa i instytucje naukowe w XIX wieku", Henryka Ilgiewicz, Toruń 2005 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 51/3-4, 353-355

2006

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

lekarskich specjalistycznych zawierający podstawowe informacje jak nazwy towarzystw, siedziby zarządów, okres działalności, liczby członków i oddziałów, wybór wydawnictw itp. Słownik ten jest ułożony chronologicznie, a kolejne pozycje są ponumerowane. Poza Przedmową, *Wprowadzeniem* i *Zakończeniem* jest dołączony *Wybór piśmiennictwa*, *Skorowidz nazw stowarzyszeń, miejscowości i instytucji* w układzie krzyżowym i z podaniem paginacji oraz *Wykaz skrótów*.

Podkreślmy, że historycy medycyny mieli swoje towarzystwa od 1925 r. w Poznaniu, Lwowie, Wilnie i Krakowie, a ogólnopolskie dopiero od 1957 r.

Autor ilustruje swój tekst 25 czarno-białymi rycinami przedstawiającymi zasłużonych lekarzy i strony tytułowe wydawnictw. Zamieszcza łącznie 179 przypisów na 84 stronicach podstawowego tekstu. Omyłkowo pisząc o publikacjach Towarzystwach Lekarskiego Wileńskiego nie skorzystał z opracowania Ostrowskiej i podał rok wydania „Pamiętników” jako 1812 (s. 18, 91) zamiast jako 1818.

W uzupełnieniu dokumentacji przydałby się wykaz specjalności lekarskich z zasygnalizowaniem numerów reprezentowanych przez dotyczące ich towarzystwa i indeks nazwisk. Jeżeli dojdzie do drugiego wydania, warto by o tym pomyśleć.

Książka ma miękką oprawę w kolorze niebieskim z nadrukiem złożonymi literami. Na jej ostatniej stronie znajduje się nota biograficzna i fotografia Autora.

Publikacja ta powinna znaleźć się w posiadaniu wszystkich historyków medycyny.

Teresa Ostrowska
Warszawa

Henryka Ilgiewicz: *Wileńskie towarzystwa i instytucje naukowe w XIX wieku*. Toruń 2005 Wydawnictwo Adam Marszałek, ss. 480.

Wiek XIX dla nauki to interesujący okres. Dotychczas postrzegana przede wszystkim jako zbiór wiedzy o otaczającej rzeczywistości – w dużej mierze zamknięty w księgach, bibliotekach i archiwach, zarezerwowany dla wąskiego grona ludzi – stawała się wówczas stopniowo ważnym czynnikiem rozwoju społecznego. Zauważalna użyteczność społeczna nauki stanowiła podłoże do rozwoju nowych struktur uprawiania nauki i rozpoczęła proces jej instytucjonalizacji. Obok instytucji naukowych organizowanych z inicjatywy władz państwowych, spontanicznie powstawały, z naturalnej potrzeby zrzeszania się, jak również dla realizacji wspólnych naukowych projektów, towarzystwa naukowe. Instytucje reprezentujące społeczny ruch naukowy – ze względu na zaistniałą sytuację polityczną – wyznaczały sobie także cele pozanaukowe, dając często wyraz solidarności narodowej.

Tak ciekawy przedmiot badań znalazł uznanie i stał się inspiracją do napisania obszernej rozprawy dla, związanej z Wilnem badaczki, Henryki Ilgiewicz. W wydanej w 2005 roku, nakładem toruńskiego Wydawnictwa Adama Marszałka, książce *Wileńskie towarzystwa i instytucje naukowe w XIX wieku* autorka zajęła się wileńskimi instytucjami naukowymi w dobie zaboru rosyjskiego dostrzegając, iż „dotychczas ani w historiografii polskiej, ani litewskiej nie ma całościowego opracowania tego tematu. Są tylko prace poświęcone poszczególnym instytucjom, ale pochodzą one z końca XIX i pierwszej połowy XX wieku”. Zgadając się z Ilgiewicz należy zauważyć, że chociaż „znaczna część z nich zachowała wielką wartość poznawczą, lecz siłą rzeczy reprezentują one poziom historiografii swego czasu, dziś już pod niejednym względem niezadowolający”!

Zastosowany w pracy klucz chronologiczny – „wiek XIX” oraz terytorialny – „Wilno”, daje możliwość porównań polskich i rosyjskich instytucji naukowych, zarówno społecznych jak i państwowych, o różnym charakterze (towarzystwa, komisje, muzea, archiwa), pod względem struktury organizacyjnej, zakresu działalności, osiągnięć, źródeł finansowania, itp. Rozprawą objęte zostały: Cesarskie Towarzystwo Lekarskie w Wilnie (1805–1915), Muzeum Starożytności i Komisja Archeologiczna w Wilnie (1855–1865), Wileńska Komisja Archeograficzna (1864–1915), Północno-Zachodni Oddział Cesarskiego Rosyjskiego Towarzystwa Geograficznego (1867–1915), Wileński Oddział Towarzystwa Krzewienia Rosyjskiej Oświaty Historycznej (1899–1915), Muzeum Murawiowa w Wilnie (1898–1915), Centralne Archiwum Wileńskie (1852–1915).

Przyjęta przez autorkę struktura prezentacji siedmiu instytucji naukowych (układ: „literatura i źródła”, „założenie”, „członkowie”, „działalność”), pozwoliła uporządkować źródła i dostępną literaturę przedmiotu, uniknąć powtórzeń i jednocześnie potraktować odrębnie m.in. takie istotne kwestie jak okoliczności ich powstania.

Już podczas pobieżnej lektury *Wileńskich towarzystw i instytucji naukowych w XIX wieku* daje się zauważyć bogatą podstawę źródłową pracy. Autorka przeprowadziła szczegółową kwerendę, w tym przede wszystkim w zasobach Litewskiego Państwowego Archiwum Historycznego oraz działach rękopisów Bibliotek Uniwersytetu Wileńskiego i Litewskiej Akademii Nauk, jak również w źródłach drukowanych (m.in. periodyki związane z omawianymi instytucjami). Odrębną grupę stanowią pamiętniki, wspomnienia, które przy uwzględnieniu ograniczonego stopnia ich obiektywizmu, stanowią nieocenioną składnicę wiedzy o tzw. życiu codziennym. Całość uzupełnia obszerna lista opracowań. Różnorodność źródeł widać w tekście. Autorka korzysta z możliwości cytowania dokumentów, także fragmentów korespondencji pochodzącej ze spuścizn. Pozwala to na takie ujęcie tematu, które zadowoli zarówno osoby poruszające się swobodnie w omawianej problematyce jak i nie znające zagadnienia.

W kontekście wielości i różnorodności wykorzystanych źródeł należy podkreślić niewątpliwą zaletę pracy – jej bogactwo merytoryczne. Taki charakter rozprawy w wielu przypadkach stanowić może barierę w swobodnym odbiorze trudnego tekstu. Nie ma to miejsca w odniesieniu do książki Ilgiewicz, która ze swobodą wynikającą ze swoistych umiejętności, erudycji, ale także ze znajomości materiału i świetnej orientacji w temacie, przekazuje ogromną ilość faktów i wiadomości szczegółowych, nie gubiąc przy tym głównego toku przekazu. Bogata warstwa faktograficzna jest również podłożem do prezentacji szerszego, politycznego kontekstu funkcjonowania omawianych instytucji zarówno polskich, jak i rosyjskich.

Wszyscy zainteresowani problematyką poruszaną w książce *Wileńskie towarzystwa i instytucje naukowe w XIX wieku* docenią z całą pewnością zamieszczone w niej aneksy i tabele. Zawierają one listy członków, składy osobowe komisji i zarządów omawianych instytucji, wykazy posiadanych archiwaliów i jednostek muzealnych, spisy wydawnictw. Wartość zamieszczonych suplementów podkreślił w swojej recenzji Andrzej Zakrzewski uznając, że „tabele i wykazy zawierające setki nazwisk stanowią wręcz indeks dziewiętnastowiecznej inteligencji wileńskiej”². Integralną częścią rozprawy – obok wymienionej już dużej liczby dodatków – jest rozbudowany aparat naukowy, w tym obszerna bibliografia załącznikowa, liczne przypisy. Całość uzupełnia interesujący wybór zdjęć. Wydawca – wspólnie z autorką – zadbał także o niezbędny dla tego typu publikacji indeks osobowy, a także streszczenia w języku angielskim i litewskim. Dzięki temu poszerza się oczywiście krąg potencjalnych czytelników rozprawy. Pod względem formalnym książka nie budzi zastrzeżeń.

Na koniec wypada raz jeszcze zgodzić się z opinią Andrzeja Zakrzewskiego i mieć nadzieję, że rozprawa Henryki Ilgiewicz *Wileńskie towarzystwa i instytucje naukowe w XIX wieku* będzie nie tylko publikacją często cytowaną, ale stanie się podstawą do przygotowania wielu popularnych opracowań na poruszane w niej tematy.

Przypisy

¹ Zob. wstęp: H. I l g i e w i c z : *Wileńskie towarzystwa i instytucje naukowe w XIX wieku*. Toruń 2005, s. 8.

² Por. fragment recenzji naukowej prof. dr. hab. Andrzeja Zakrzewskiego umieszczony na okładce omawianej książki.